

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

**ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA
PROGRAMI**

A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ UZUN TEZİ

“ÖLÜMÜN ÇEMBERİ”

Rehber Öğretmen: Şule KAYNAR

Öğrencinin Adı: Alp Kağan

Öğrencinin Soyadı: YALÇIN

IB Diploma No: 001129-0098

Sözcük Sayısı: 3915

Araştırma Sorusu: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Huzur” adlı yapıtında ölüm izleğinin odak figür üzerindeki etkisi hangi yönleriyle ele alınmıştır?

ÖZ

Uluslararası Bakalorya Programı, A1 dersi Türk Dili ve Edebiyatı alanında ele alınan bu tezde, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanında ölüm izleğinin odak figür Mümtaz üzerindeki etkisi neden ve sonuçlarıyla incelenmiştir. Bu tezin amacı, ölüm kavramının Mümtaz'ın yaşamı ve düşünce dünyasındaki etkisini onun gelişim süreciyle paralel olarak ayrıntılarıyla incelemektir. Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde ölümün Mümtaz'ın hayatına girişi olan babasını kaybetmesi üzerinde durulurken ikinci bölümde amcasının oğlu İhsan'ın ölümcül ve ağır seyreden hastalığı ile odak figür üzerindeki etkileri, üçüncü bölümde ise Suat figürünün ölüm korkusuyla sergilediği davranışların ve intiharının odak figür üzerindeki etkisi incelenmiştir. Tezin sonucunda odak figürün yaşamında temel belirleyici faktörün ölüm olduğu ve çevresinde yaşadığı ölümlerin onun tüm varoluşunu etkilediği gözlemlenmiştir.

Sözcük Sayısı: 114

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	3
2. Odak Figürün Ölümle İlişkisi.....	5
2.1. Odak Figürün Annesinin ve Babasının Ölümü	5
2.2. İhsan'ın Ölümcül Hastalığı	8
2.3. Suat'ın Ölümü	11
3. Sonuç	16
4. Kaynakça	18

1.Giriş

Ölüm, ölen için maddi dünyada bir sondur fakat ardında bıraktıkları için acılarla dolu bir sürecin başlangıcıdır. Ölüm, ölenin yakınlarını derinden etkiler ve onları yaşamlarının geri kalanına etki edecek şekilde değiştirebilir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Huzur” adlı eserinde de odak figür Mümtaz'ın önce babasını kaybetmesiyle tanıştığı “ölüm” ün yıkım gücünün odak figürün yaşamına doğrudan ve dolaylı etkileri ele alınmıştır. Yaşamı, ölümler ve ölüm olgusunun çemberinde gelişen çaresizlik, yalnızlık, kaybetme duygusu ve güvenme isteği etrafında şekillenen Mümtaz'ın yaşam serüvenini ölüm belirler. Babasını kaybetmesiyle yaşamına giren ölüm, annesini kaybetmesiyle etkisini pekiştirir, ailesi yerine koyduğu amcasının oğlu İhsan ve ailesine karşı derinden duyduğu sevgi ve güvenme ve sığınma duygusunu tetikler. Ancak zaman içinde, İhsan'ın da ölüm döşeğine düşmesi Mümtaz'a eskiden beri var olan kaybetme korkusunu hatırlatır ve bu durum davranışları ve düşünce dünyası üzerinde net biçimde etkisini gösterir. Ölüm kavramıyla ailesi ve ailesi yerine koyduğu kişiler sayesinde tanışan ve bu kavramla mücadelesini eser boyunca devam ettiren Mümtaz'ın hayatında bu olgu diğer figürlerle ilişkisinde de belirleyici olur. Önce anne, babası ve ardından İhsan sayesinde hayatının değişmez bir parçası olan ölüm, bir verem hastası olan ve ölmesine az zaman kaldığının kendisi dahil herkesin farkında olduğu Suat figürü sayesinde de odak figürün karşısına çıkar. Mümtaz'ın kız arkadaşı Nuran'a aşık olan Suat, muhtemel görünen ölümünün verdiği rahatlıkla ona aşkını söylemekte ve ısrar etmekte sakınca görmez. Mümtaz, Nuran ve Suat figürleri arasında geçen ilişkide belirleyici faktör ölüm olur ve Mümtaz Suat'ın davranışlarına müdahalede bulunmaz ve aynı zamanda düşünce olarak da tepkisiz kalır. Verem olan Suat figürün ölüm korkusuyla sergilediği davranışlar ve intihar etmesiyle odak figürün yaşamını etkileyen ölüm son darbesini vurur. Eser boyunca ölümün odak figüre etkisi hem olaylar hem de odak figürün düşünce dünyası aracılığıyla ele alınmıştır.

Tezin birinci bölümünde babasının ve annesinin ölümünün Mümtaz'ın düşünce dünyası ve ileride hayatında belirleyici olacak olan ölüme karşı tutumu üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Ölümle erken yaşta tanışan Mümtaz, babasının bir Rum tarafından birdenbire, ortada bir sebep yokken, katilin öldürmek istediği kişi sanılarak öldürülmesinin üzerine derinden sarsılır. İleride hayatında etkin rol oynayacak kaybetme korkusu, güvensizlik, yalnızlık duyguları yavaş yavaş odak figür üzerinde etkinlik kurmaya başlar. Bir süre sonra annesinin de ölmesiyle bu duygular etkisini arttırarak devam eder. Tezin ikinci kısmında ise, ailesini kaybetmesinin ardından Mümtaz'ın yanına gönderildiği İhsan'la ve ailesiyle ilişkisi irdelenmiştir. Güvenme isteğinin etkin rol oynadığı bu ilişkide Mümtaz, İhsan'ı ve ailesini kendine bir aile olarak görür fakat ölüm tekrar kendini gösterir. İhsan ağır seyreden ve onu günbegün ölüme götüren bir hastalığa yakalanır. Mümtaz varını yoğunu İhsan için seferber eder ve ilişkide başta hakim olan güven duyma isteğine Mümtaz'ın küçüklüğünden beri yanında getirdiği babasının ölümüyle yaşamına giren yakınlarını kaybetme korkusu eşlik eder. Tezin üçüncü kısmında ise Suat'ın ölümünün odak figür Mümtaz üzerindeki etkisi Nuran ile Mümtaz ilişkisi odaklı değerlendirilmiştir. Verem hastası Suat'ın umarsıza Mümtaz'ın kız arkadaşı Nuran'a aşkını dile getirmesi ve Mümtaz'ın buna Suat'ın yakın görünen ölümü yüzünden sessiz kalması ölümün odak figüre dolaylı etkisidir fakat Suat'ın intihar edip Mümtaz'ın evliliğine mani olması odak figüre doğrudan bir etkidir. Tezin sonuç kısmında ise ölümün Mümtaz'ın yaşamı üzerinde dolaylı ve doğrudan etkilerle mutlak belirleyici olduğu vurgulanmıştır.

Bu tez çalışmasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" adlı yapıtında ölüm izleğinin odak figür Mümtaz üzerinde yaşamının farklı dönemlerindeki düşüncelerine ve tavırlarına etkisinin nasıl irdelendiği ortaya konulmuştur. Yapılan değerlendirmede, ölümün insan yaşamı üzerindeki yıkıcılığı, insanı derinden etkilemesi ve yaşamın geri kalanını etkileyerek

duygu düşüncelerin oluşumunda ve karakter oluşumundaki etkisi konu alınmış, bu da odak figür Mümtaz üzerinden anlatılmıştır.

2. Odak Figürün Ölümle İlişkisi

2.1. Odak Figürün Anne ve Babasının Ölümü

Odak figür Mümtaz, küçük yaşta önce babasını kısa bir süre sonra da annesini kaybeder. Babası, yaşadıkları S... kentinin işgali sırasında şehri terk etmeyi planladıkları gecenin öncesinde son akşam yemeklerini yerken kapılarına dayanan ve oturdukları evin sahibine düşman olan bir Rum tarafından, ev sahibi zannedilerek öldürülür. Ölümün ansızın kapılarını çalıp yemek masasından birazdan olacıklardan habersiz ve düşündüğü tek şey ailesiyle beraber işgalden kaçmak olan babasını alıp götürmesi Mümtaz'ı derinden sarsar.

“Sonra bir silah sesi, tek, kuru, hatta akissiz bir ses. Ve koskoca adam bir eli karnının üstünde, adeta sürünerek, yukarıya kadar çıkmış ve orada sofada yere yıkılmıştı. Bunların hepsi beş dakika sürmemişti” (Tanpınar, 25)

Babanın ölümünden sonra şehrin işgal altında olması sebebiyle aceleyle bir mezar kazılır ve annenin çığlıkları arasında baba defnedilir. Cılız bir fener ışığının aydınlattığı bir ağaç dibinde defin işlemi gerçekleşir. Küçük yaşlarda beklendiği üzere tek dayanağı ailesi olan odak figürün bir anda babasını gömülürken, annesini ise feryat ederken görmesi, iç dünyasında telafisi zor ve sızısını yıllar boyu kaybetmeyecek yaralar açar. Bir yanıp bir sönen titrek bir ışık ve merasimi bile yapılamayan bir defin... Bu sahne, odak figür Mümtaz'ın aklında ölüm duygusunun ilk tohumunu atması haricinde görüntü olarak da uzun yıllar çıkmaz. O kesit, ölümün birini alırken geride kalanlara mahsus tenhaliğini da yanında getirmesini annesiyle bir anda çaresizce kalakalmasıyla anlayan Mümtaz'ın zihninde silinmesi güç bir hatıra olarak yer edinir. Ölümün gerçekliğiyle ve yıkım gücüyle erken yaşta karşılaşan Mümtaz, bu ani kaybın

yarattığı yakınlarını yitirme korkusunu bir ömür beraberinde, her düşüncesine ve hareketine tesir edecek şekilde adeta bir gölge gibi yanında taşır. *“Bu çok korkunç bir duygu idi. Kendisini son derecede sefil buluyordu. Bu garip ruh hali Mümtaz’da senelerce devam edecek her adım atışında ayağına takılacaktır.”* (Tanpınar, 31) Olayların birdenbire olması karşısında odak figürün tepkisizliği, nihayetinde şehre taarruzun şiddetinin artmasının ardından bir bayılmayla sonlanır. Ardından Mümtaz’ın uyanmasıyla, yıllardır yaşamlarını sürdürdükleri fakat son gece odak figürün babasına mezar olan evlerini ve S.... şehrini terk ederler. Bir kafiyle beraber yol alan odak figür ve anne Akdeniz’de A....’ya yerleşip, bir düzen tuturmaya çalışırlar. Yolda, babanın kaybedilmesinin yarattığı çaresizlik ve sığınma isteği etkisini çabucak küçük Mümtaz’ın düşünceleri üzerinde gösterir. Annesine bakışı ve aralarındaki ilişkiye yüklediği anlam bu kaybın yaşanmasından önceki zamana göre büyük farklılık gösterir. Artık bu hayatta sırtını dayayabileceği tek insan olarak annesi kalan Mümtaz, ona üstün bir yiğitlik rolü yükler ve aralarındaki bağa hâkim olan şefkate bütün yüreğiyle adeta tutunabileceği son dal olarak bağlanır.

“(...) Artık o, kocasının ölüsü üzerinde ağlayan, sızlayan kadın değildi. Yola çıkmış, oğlunu ve kendisini kurtarmaya çalışan kadındı.(...) Oğlunun elinden sıkı sıkı tutmuş, yürüyordu. Mümtaz avuçlarında hâlâ bu kilitlenmenin, belki ölümün ötesine kadar sürecektir kavrayışını duyardı” (Tanpınar, 27)

Çocuk yaşta hayatın en somut gerçekliklerinden olan ölümle karşılaşan odak figürün düşünce dünyası hep bu kavram etrafında şekillenir. Yolda başlayan ölümle ilintili iç mukayeseler yeni yerleşilen A...’da da peşini bırakmaz. Yeni arkadaşlar edinmesine ve rahatlatıcı bir etki uyandıran doğaya rağmen ölüm düşüncesi aklını meşgul etmeye devam eder. Denizi izlemek dahi aklında ölümle ilgili imgeler oluşmasına yol açar. *“Çünkü suyun sesi, aşkın, ihtirasın sesinden kuvvetlidir. Karanlıkta su sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşur.”* (Tanpınar, 35) Bir zaman sonra son günlerini oğluyla diz dize geçiren annenin de vefatıyla

ölüm soğuk yüzünü, Mümtaz'a unutmaya fırsat vermeden hatırlatır. Tutunacak en önemli dalını da kaybeden Mümtaz, yelkenin rüzgârın doldurmasıyla yol alması gibi, hayatın onu savurması sonucu İstanbul'a amcaoğlu İhsan'ın yanına gelir.

Karakter oluşumu üzerinde önemli ölçüde yeri olan anne ve baba varlığıyla olduğu gibi yokluğuyla da bir evlâdı terbiye edebilir, hayata dair düşüncelerinin şekillenmesinde önemli rol oynayabilir. Mümtaz anne ve babasının hem varlığıyla hem de yokluğuyla fikir dünyasını şekillendirir ve temelinde bu erken kayıpların bulunduğu bazı düşünceleri beraberinde bir ömür taşır. Yalnızlık, çaresizlik, kaybetme korkusu ve sığınma güdüsü bunların en baskın ve hayatının büyük bir kısmına sirayet edenleridir. Amcaoğlu İhsan'ı, İhsan'ın eşi Macide'yi ve çocuklarını ailesi yerine koyması bu sığınma güdüsünün ona getirdiklerindedir. İhsan'ı kendine örnek alıp gözünde akıl hocası olarak konumlandırmasının yanı sıra Macide'den de bir anne şefkati beklemiş ve karşılığını almıştır. İhsan'ın hastalığının ağırlaşmasıyla beraber onu daha iyileştirmeye, daha uzun ve huzurlu yaşatmaya kendi hayatını adaması ve bunu karşılık beklemeden sadece değer verdiği için yapması yine ona küçükken yaşadığı travmaların bıraktığı bir miras olan "yakınlarını kaybetme korkusu" dur. İhsan'ın ailesine duyduğu sığınma isteği onun bu duyguyu yaşadığı ne ilk ne de son zamandır. Babasını kaybettiği gecenin akşamında annesiyle birlikte işgalden kaçan kabileyle beraber konakladıkları handa kendisinden büyük kızla yaşadıkları da bu duygunun ilk defa kendini açığa çıkarmasıdır. Handa sadece birbirlerine sarılıp uyumalarının ardında Mümtaz'ın sığınacak bir liman arama isteği gün yüzüne çıkar. Bunda babasını daha yeni kaybetmiş olması doğrudan etkilidir. Kendinden yaşça büyük biriyle tattığı huzur ve güvenmenin verdiği gönül rahatlığı yıllar sonra odak figürün yine kendisinden yaşça büyük çocuklu ve dul bir kadın olan Nuran'a ilgi duymasına yol açar ve benzer duyguları onda bulur.

“Bir faciayı, bir roman gibi ve tesirleri daima taze kalacak bir yaşta yaşamıştı. Zihni aşka, düşünceye, babasının ölümü ile İstanbul’a dönüşü arasındaki zaman içinde açılmıştı. Bu iki ay onun ruhunu garip surette beslemişti. Hala rüyalarında o günleri yaşıyor, sık sık onların ıstırabıyla uykusundan silkinerek, ter içinde uyanıyordu. İlk bayılmada gördüğü hayal, o bütün top, kazma kürek sesleri, annesinin çığlıkları ve konuşmalar arasında babasının billur lambayı yakmaya çalışması, bir leit-motif gibi bu rüyaları dolaşıyordu. Sonra ilk aşk tecrübesinin o karışık hatırası kendisinde eskimiyordu. Hasta annesinin yanı başında, genç köylü kızının yorgun vücuduyla kendisine sarılışı, belki de etrafını tanımayan bakışların ta gözlerinin içine dikilişi, o azap sarılı haz, her an zihninde ve uzviyetinde hazırdu. Bu sıkıntı ve tahammülsüz ıstırap tabakasının günün hadiseleri, zaman vakıa unutturuyordu. Fakat en küçük depresyonda iki başlı yılan gibi, içinde onlar uyanıyor, garip bir şekilde benliğini sarıyordu.” (Tanpınar, 45)

Ölüm ve ölümün beraberinde getirdiği duygulardan olan yalnızlık, çaresizlik, kaybetme korkusu ve sığınma güdüsü odak figür Mümtaz’ın hayatına babasının ölümüyle girer ve annesinin ölümüyle pekişir. Bu duygu ve ihtiyaçlar doğrultusunda yaşamı şekillenen odak figürün duygu, düşünce dünyasında ve ruh durumunda babanın ölümünün ve annenin, babanın ölümünden sonraki davranışları ile kendi ölümünün ardından oluşturduğu düşüncelerin önemli rolleri vardır.

2.2. İhsan’ın Ölümcül Hastalığı

Mümtaz İstanbul’a geldiğinde İhsan ve Macide’yle hayatının geri kalanında bir aile ve kader ortağı olacağını bilmeden yaşamaya başlar. Galatasaray Lisesi’nde tarih öğretmeni olan İhsan, zaman içinde Mümtaz’a bir yol gösterici olur. *“Ve bir gün farkına varmadan İhsan’ın adeta küçük bir yol arkadaşı olduğunu, birçok şeyleri kendisine anlattığını, kendisiyle münakaşa ettiğini, ona ufak tefek yardımlar ettiğini görünce şaşırılmıştı.” (Tanpınar, 43)*

Mümtaz ailesini erken yaşta kaybetmesi sebebiyle eksikliğini çektiği akıl danışma ihtiyacını, İhsan'la gerçekleştirdiği etkili fikir teatileriyle giderir. Mümtaz'ın karakter oluşumunda İhsan'ın doğrudan tesiri vardır. Babasının eksikliğinde İhsan odak figüre bir baba şefkatiyle yaklaşır. *“İhsan, onun hem babası, hem hocası idi.”* (Tanpınar, 24) Mümtaz'ın İhsan'la kurduğu bağ sadece ikili arasındaki baba oğul ilişkisiyle sınırlı kalmayıp, Macide ve Mümtaz arasında gelişen anne evlat ilişkisiyle beraber bir aile olma yolunda ilerler. *“Macide ise, kadın şefkatine ve güzelliğin terbiyesine en muhtaç olduğu zamanda onun hayatına girmişti.”* (Tanpınar, 42) Annesi ve babasını erken yaşta kaybeden odak figür bir babaya bir anneye olan, içindeki en derin duyguları paylaşma ihtiyacını gidermek, evlatlık yapma duygusunu tatmak için yaşamının merkezine İhsan ve Macide'yi koyar. Kendisi için de şaşkınlık yaratan bir durum olmasına rağmen Mümtaz, Macide ve İhsan'ı kendine aile olarak kabul eder.

“İnsanın sevdiği bir ev olunca, kendisine mahsus bir hayatı da olur. O zamana kadar S...’deki son gecede kendisi için her şeyin bittiğini, hayatın dışında çok hususi bir talihle, herkesten ayrı olarak yaşadığını sanan Mümtaz, birdenbire kendisini yeni bir hayatın içinde buldu. Etrafında bir hayat vardı ve o, bu hayatın bir parçasıydı.” (Tanpınar, 42)

Mümtaz'ın Macide'yi kendine bir anne, İhsan'ı ise kendisine bir baba olarak kabul etmesi temelinde küçük yaşta anne ve babanın ölümünün odak figür üzerinde yarattığı yalnızlık, çaresizlik, sığınma isteği ile ilgilidir. Mümtaz yaşamı boyunca çektiği manevi açlığı İhsan ve Macide'yle dindirmeye çalışır.

Ölüm, Mümtaz'ın peşini bir ferdi haline geldiği yeni ailesinin yanında da bırakmaz. Bu sefer doğrudan onu etkilemese de ölüm, babası ve annesi yerine koyduğu İhsan ve Macide'nin çocukları Zeynep'i alır aralarından. Macide'nin Ahmet'i dünyaya getirdiği gün gerçekleşen bu olay aileyi derinden sarsar. Macide akli dengesini yitirir ve eski yaşam dolu halini kaybeder. Bir aile, birlik duygusundan hiçliğe doğru yol almaya başlarken İhsan buna

izin vermez ve bir çocuk daha dünyaya getirilirse eğer, Macide'nin durumunun düzeleceğini ve eskisi gibi bir aile olmaya kaldıkları yerden devam edebileceklerini söyler. Dediği gibi de olur ve dünyaya getirilen Sabiha aileye olumlu yönde etkide bulunur, enerjisiyle aileye mutluluk getirir. Fakat ölüm yakalarını kolay kolay bırakmaz, İhsan ağır bir hastalığa yakalanır. Aile tekrar perişan günlere döner ve bu sefer Mümtaz aileye bu durumda yardım etmeyi bir görevden ve sorumluluktan öte bir aşkla, bir gönülden bağlılıkla yapar. Küçüklüğünden beri zihnini meşgul eden yakınlarını yitirme korkusu bir kez daha varlığını hissettirir. *“Mümtaz, bu psikolojiyi ömründe ilk defa olarak tanımıyordu. Onun için benliğini, o sular altında uyuyan, fakat her şeyi idare eden kesif tabakayı biraz da bu korku yapardı”* (Tanpınar, 25) Kendini İhsan'a ve onun daha iyi olması adına çalışmaya adanmış çünkü ailesi İhsan, İhsan'ın eşi ve çocuklarıdır. Onlar için çalışmak ona uzun zamandır aile olan insanlara gönülden hissettiği bir içgüdüdür.

Yapıtın başında İhsan'a doktor aramak ve ilaç almak amacıyla evden ayrılan Mümtaz eve gelene kadar ki süreçte geriye dönük iç hesaplaşmalar yapar. Eser kurgu bakımından sıkça geriye dönüşler içerdiğinden İhsan'ın hastalığı ve hastalığın gidişatı hakkında bilgi yapıtın başında ve sonunda edinilebilmektedir. İhsan'ın durumu hiçbir zaman iyiye gitmez. Bu rahatsızlık süreci boyunca ailenin ve Mümtaz'ın içinde bulunduğu duygu ve ruh durumları karakterler ve özellikle odak figür hakkında bilgi verir. Genelde Mümtaz'ın İhsan'a hayatını adama isteğiyle göze çarpan süreç, odak figürün eserin sonunda ilaç almak amacıyla çıktığı ve arada birçok iç meselesini tekrar düşünüp bütün çıkmazlardan öte bir çıkış kapısı araması ve etrafında genellikle kendi etkisi olmadan gelişen olaylar karşısındaki çaresizliğini tekrar hatırlamasıyla devam eder, eser boyunca koruduğu mantıklı düşünme yetisini ve soğukkanlılığını yitirmesiyle de sonuçlanır. Verem rahatsızlığı yüzünden öleceğini hisseden Suat, ölümü kabullenmeyi makul bir sebep olarak görüp odak figürün kız arkadaşı Nuran'a aşkını alenen ifade etmekte sakınca görmez. Odak figür tepkisizliğini korur fakat bunun

üzerine Suat'ın kendini öldürüp Mümtaz'ın Nuran'la evliliğine mani olması ve aynı zamanda İhsan'ın hastalığı ile patlamak üzere olan dünya harbi odak figürün kaldıramayacağı bir dertler bütünü haline gelir. Eserin son kısmında kendini ölmüş Suat'ın hayaliyle kavga ederken bulan odak figür, ikinci dünya savaşının çıktığı haberini duyması üzerine ruh sağlığını yavaş yavaş yitirmeye başlar. “Mümtaz, yanı başındaki adamın Suat olduğunu, böyle bir şeyin bütün imkânsızlığına rağmen biliyordu. ‘Ölüler böyle sokakta dolaşırlarsa hayatın tadı kalır mı?’ diye düşündü (...)” (Tanpınar, 413) İlk belirtisi ölmüş Suat'la kavga olan ve yüzüne yayılan bir gülümsemeye varlığını göstermeye devam eden bu ruh bozukluğu, eve vardığında doktorun verdiği hiçbir iyiye gitme belirtisi göstermeyen İhsan'ın aniden iyileşme haberi ve doktorun Mümtaz da uyandırdığı artık onunla ilgileneceğine işaret eden bakışlarıyla varlığını belirgin bir biçimde hissettirir.

“Sonra doktora döndü:

-Nasıl... dedi.

-İyidir, dedi. İyidir. Hiçbir şeye ihtiyacı kalmadı (...)

Doktor ‘Artık benimsin, sade benim!’ der gibi ona bakıyordu.” (Tanpınar, 419)

Kendi müdahalesi olmadan yanı başında geçen, başrolün kendisi değil de ölüm tarafından oynanan bir yaşama sahip Mümtaz'ın portresini çizen eser sonunda odak figürün, ölümün hayatındaki bu denli aktif etkinliğine ve belirleyiciliğine dayanamaması ile sonlanır.

2.3. Suat'ın Ölümü

Suat, Mümtaz'ın hayatında belirleyici etkisi olan figürlerden biridir. Bu ilişki içinde Mümtaz'ın diğer figürlerle arasında sıklıkla rastlanılan ölümün rolü büyüktür fakat burada ölüm anne ve babanın kaybedilişi ile İhsan'ın ölüm döşeginde olmasından farklı bir

durumdur. Suat Mümtaz'ın akrabası olmasına rağmen aralarındaki bağlantı Nuran'la ilişkilidir.

Nuran, Mümtaz'ın evlenmeyi planladığı kız arkadaşıdır. Aralarındaki ilişkinin sevgili olma, evlenmeye karar verme ve ayrılma evreleri bir sene içinde gerçekleşir. Nuran, aldatıldığı için eşinden boşanmış, küçük bir kız çocuğu olan, Mümtaz'dan da yaşça büyük bir kadındır. Mevlevilik kültürü etkisinde büyümüş, ailesinde ünlü bir bestekâr olan kültürel birikimi ailesi sayesinde geniş bir figürdür. Mümtaz'la olan ilişkilerinde de bu donanımlı yapıya sahip oluşunun etkisi vardır. Nuran, odak figürün duygu ve düşünce bakımından beklentilerini karşılayan bir karakterdir. Aynı zamanda yaşça büyük olmasıyla Mümtaz'ın küçüklükten beri ihtiyaç duyduğu güvenme ve sığınma duygusunu da, bir bakıma anne gibi, giderir. Bu durum işgalden kaçarken kaldıkları handa sarılarak uyuduğu ve bu duyguları tatmanın huzuruna vardığı genç kızla benzer özellik gösterir. Babasını kaybetmesi üzerine güvensizlik hissini en derinden hissetmeye başlayan Mümtaz, bu sebepten önce annesini, daha farklı değerlendirmeye ve ona daha derinden saygı duymaya başlar ve ardından yine bu güvensizlik duygusunu ilk gece işgalden kaçmak amacıyla koyuldukları yolda kaldıkları handaki tanımadığı esmer kızla giderir. Kızın yaşça, bir ilişki yaşamayı engellemeyecek oranda büyük olması ve ona sarılması, Mümtaz'ın kıza içten bir sevgi duymasına yol açar. Bu duyduğu bir aşktan çok kaybettiği babasının ardından kalan güven boşluğunu bir nebze olsun doldurulabilmesinden kaynaklanan, en azından Mümtaz'ın güven duygusunu bir daha hissetmesinden dolayı hissettiği bir rahatlamanın ve etkisi kısa sürecek bir iç huzura ermenin verdiği tatmin duygusudur. Bir handa anlık olarak bir kıza karşı hissettiği bağlanma ve güven duygusu yıllar sonra kendini Nuran'a duyduğu aşkta da gösterir. Nuran'ın yaşça büyük olması, onu sevmesi odak figüre yıllar önce handaki kızda bulduğu duyguları hatırlatır ve Mümtaz Nuran'a en içten duygularıyla bağlanır. İlişkideki bağlılığın en büyük sebebi odak

figürün yıllar önce handaki kızda tattığı güvenme duygusunun Nuran tarafından giderilmesidir.

Suat, Mümtaz'ın bir akrabası olup ağır verem hastasıdır. Hastalığın ileri evrelerini yaşayan Suat, etrafında herkesin farkında olduğu gibi öleceğinin farkındadır ve hayata bu durumun getirdiği bir arsızlığın ve umarsızlığın ardından bakar. İhsan'ın evinde verilen yemekte tüm duygu ve düşüncelerini ki genellikle ölümle ilintili olmak üzere olduğu gibi aktarır.

“(Suat) -Lütfen, bir kadeh daha... Tren yakında kalkıyor. İşin fenası nedir biliyor musunuz? Tam hareket zamanını bilememek; hep bugün, yarın diye düşünmek. Ve böylece bu havadan gelen zamanı en manasız şekilde harcamak.” (Tanpınar, 301)

Evli ve çocuk sahibidir fakat ne eşini ne de çocuğunu sever. Hayattan bir beklentisi yoktur ve düşünceleri bir bütünlük ve tutarlılık teşkil etmez. Nuran'dan eskiden de hoşlanmıştı fakat aradan yıllar geçip Nuran'ın evlenip boşanmasına ve Mümtaz'la evliliğe giden bir ilişkisi olmasına rağmen ona mektup aracılığıyla duygularını açmakta sakınca görmez. Mümtaz'la çatışmasına yol açan bu hareketini ise sonraları odak figürün müdahale etmemesine rağmen kafasına estiği için yazdığını ve anlık bir düşünce ürünü olup yazdıklarını gerçekten de hissetmediğini söyler. Figür, ölümün bir insan üzerindeki yaratabileceği etkilerin vücut bulmuş halidir. Ölümün yarattığı arsızlık ve umarsızlık her hareketinden anlaşılmaktadır. *“(Suat) –Herkes beni azarlıyor, huyumu tenkit ediyor. Kimi hastalığımı söylüyor, kimi evliliğimden bahsediyor. Hâlbuki ikisi de lüzumsuz.” (Tanpınar, 305)*

Mümtaz'ın Suat'a bakış açısında her zaman belirleyici faktör ölüm olmuştur. Eser boyunca doğrudan Mümtaz'ı bulan ölüm bu sefer dolaylı yoldan Mümtaz'ın hayatında belirleyici olmaya devam eder. Ölüm korkusunun bir adama yaptırdıkları Mümtaz'ın hayatını birçok açıdan etkiler. Ölümün soluğunu her an ensesinde hisseden bir adamı sergilediği, belki de

hayatının son demlerindeki, davranışları yüzünden yargılamaz. Suat başlarda odak figürde tekinsiz ve anlam vermenin güç olduğu bir belirsizlik uyandırır sonraları bir nefrete dönüşmeyen sevgisizlik yerini belirsizlikle beraber korkuya bırakır.

“Suat’a eskisi gibi kızmıyordu; mustarip olduğu belliydi. Fakat ona tam acıyamıyordu da. Suat’ın hüviyetinde acıma duygularını reddeden bir taraf vardı. Suat çok sevilebilir, veya ondan nefret edilirdi. Fakat ona acınamazdı.” (Tanpınar, 310)

Mümtaz’ın Suat’a bir nefret beslememesinde ve yaşananlara rağmen kızgınlığının zamanla azalıp yerini tepkisizliğe bırakmasında temel sebep “ölüm” dür. Normal koşullar altında sağlık sıkıntısı bulunmayan birinin sergilemesi halinde büyük çatışmalara yol açacak davranışların Suat tarafından fütursuzca sergilenebilmesinin sebebi yakında görünen muhtemel ölümdür. Hep sevdiklerini kaybetmesi ve yakınlarındakileri kaybetmenin yarattığı korku vesilesiyle küçük yaşlarından beri ölümlle mücadele halinde olan odak figür, Suat sayesinde sevmediği birinin ölüm ihtimali yüzünden de ölümlle çatışmaya devam eder yaşadığı çıkmazlar yeni bir boyut kazanır.

Mümtaz ve Nuran evlenmeye karar verirler ve evlilik hazırlıkları yaparlar. Nikâh gününe kısa bir süre kala Nuran, taşınacakları evin sokağında Suat’ı görür fakat konuşmazlar, ardından ev anahtarının kaybolduğunu fark eder. Evlilik töreninden önce evlerine son bir kez bakmak isteyen Mümtaz ve Nuran, kaybettikleri anahtarla eve girdiğini anladıkları Suat’ın cansız bedeniyle karşılaşır. Suat evlerinde intihar etmiştir. Bu durumun üzerine bir yuva kuramayacağını söyleyen Nuran ise evlenmekten vazgeçer ve bir süre sonra eski eşine geri döner. Ölüm yine odak figür Mümtaz’ın peşini bırakmamıştır ve yine yaşamında belirleyici olmuştur. Bir ölüm odak figürü sevdiği kadından ayrılmaya mecbur bırakmıştır. Suat’ın beklenen ölümünün vadesiyle değil intihar sebebiyle olması, Mümtaz ve Suat arasındaki çatışmada önemli rolü olan “ölüm” ün ve beraberinde getirdiği çıkmazların Mümtaz’ın

yaşamını derinden sarsacak raddeye gelmesine yol açar. Ölüm kavramının Mümtaz ve Suat ilişkisinde sadece düşünsel bir çatışma ögesi iken, Suat'ın intiharıyla somut hale gelmesi Mümtaz'ın yaşamındaki “ölüm” ün rolünü bir derece daha arttırarak etkisini devam ettirmesine sebep olur. Sadece zihin dünyasını meşgul eden bu kavram, hayatına da etki eder.

Eserin son kısımlarında Mümtaz sokakta Suat'ın hayaliyle kavga eder ve iç hesaplaşmasını bu sanıyla devam ettirir. Odak figürün hayatını alt üst eden bir ölüyle kavga etmesi onun ölüm ve ölümün yıkım gücü karşısındaki çaresizliğini temsil eder. Anne ve babasını küçük yaşta kaybetmesi, İhsan'ın ölüm döşğinde olması ve bütün bu olanların yanı sıra akrabası olmasına rağmen ailesinden bile sayılmayan bir adamın ölümünün ve öncesinde ölüm korkusunun ona yaptırdıklarının bile hayatını bu denli derinden sarsması, ölümün her an her saniye tüm karanlığıyla bir gölge gibi takip etmesi odak figürün omuzlarında hissettiği yükün dayanılmaz boyutlara ulaşması anlamına gelmektedir. Hayatının akışının, kendisinin hiçbir etkisi olmamasına rağmen “ölüm” kavramı tarafından tayin edilmesi odak figürü farkında olmadan sonuca ulaştırmadığı iç çatışmalar sonucu bir ruh bozukluğuna iter. İhsan'ın aniden iyileştiğini doktordan işitmesi ve doktorun onunla ilgilenecekmiş gibi gelmesi bu ruh sıkıntısına delalettir. Mümtaz'ın ölü Suat'ın hayaliyle kavgası aslında “ölüm” kavramıyla tüm yaşam boyunca verilen mücadeleyi temsil etmektedir. Yaşamını yönlendiren “ölüm”, Mümtaz'a hayalindeki kavgada bile sillesini vurur. Suat'ın hayali tarafından vurulan bu darbe ölüm ve Mümtaz çatışmasının galibini belirler niteliktedir. Darbenin ardından odak figürün gerçeklik çizgisinden uzaklaşması ölümün net üstünlüğünü ve bir insan yaşamında belirleyici faktör olduğunu vurgulamaktadır.

“Ölüm”, odak figür Mümtaz üzerinde derin etkilere sahip bir kavramdır, odak figürün yaşamı boyunca izlediği yolda en büyük etken olmakla birlikte düşünce dünyasına direkt etki eden en önemli öğedir. Mümtaz'ın yaşamı “ölüm” olgusu etrafında şekillenir. İlk olarak küçük yaşta babasını, ortada haklı olması bir yana, herhangi bir sebep olmadığı hâlde

kaybetmesiyle, başka birinin yanlış anlaması üzerine babasının hayattan ve ailesinin hayatından koparılmasıyla tanışır. Bir anda babanın kaybedilmesi Mümtaz'da derin yaralar açar. Bu derin yaralar etkilerini Mümtaz'ın ileride yaşayacağı olaylarda güvenme ihtiyacı, kaybetme korkusu, yalnızlık ve çaresizlik olarak gösterir. Odak figürün yaşamını derinden etkileyen bir sonraki “ölüm” kavramıyla ilintili olay ise ailesi yerine koyduğu amcaoğlu İhsan'ın ölüm döşeğinde yatması ve ağır seyreden hastalığıdır. Bu durum Mümtaz'ın içindeki yakınlarını kaybetme korkusunun bir ateş gibi daha yanıp harlanarak güçlenmesine sebep olur. Mümtaz'ın yaşamını derinden etkileyen son olaylar bütünün ise odak figürün kız arkadaşına aşık olan verem hastası Suat'ın ölüm korkusunun verdiği umarsızlıkla sergilediği davranışları ve intiharıdır. Bu intihar Mümtaz'ın evlilikle sonuçlanmak üzere olan ilişkisini bitirir. Ölümün belirleyici bir role sahip olduğu bir ömür yaşayan Mümtaz eserin sonunda bu baskıya dayanamaz ve akıl sağlığını yitirir. “Ölüm” kavramı ile Mümtaz arasındaki ilişki bir ömür, sıcaklığını hiç kaybetmeyecek şekilde yeni olaylarla güçlenerek çatışma biçiminde devam eder. “Ölüm”, Mümtaz'ın davranışlarında ve düşünce dünyasında açıkça etkisini gösterir.

3.Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı yapıtı, odak figür Mümtaz'ın küçüklüğünden yetişkinliğine kadar geçen zaman dilimini konu almaktadır. Ruhsal ve düşünsel gelişim süreci ayrıntılarıyla aktarılan Mümtaz'ın bu süreçte en çok etkilendiği kavram ölümdür. Ölüm izleğinin etkisi Mümtaz'ın hayatında ölümün sahne aldığı ve mutlak rol oynağı olaylar altında incelenmiştir, anne ve babanın ölümü, İhsan'ı günbegün ölüme götüren hastalığı ve Suat'ın ölümü.

Ölümün getirdiği yıkım, Mümtaz'ı küçük yaşta anne ve babasını kaybetmesiyle yakalar ve bir daha peşini bırakmaz. Bu zamanlarda oluşan güvensizlik, yalnızlık, kaybetme

korkusu onu yaşamı boyunca takip eder. En yakın aile fertlerini kaybetmesinin ardından amcasının oğlu İhsan'ın yanına yerleşir ve onu ve ailesini ailesi yerine koyar fakat ölüm bir kere daha kendini hatırlatır ve İhsan ölümcül bir rahatsızlığa yakalanır. Bu durum karşısında sevdiklerini kaybetme korkusundan Mümtaz kendini İhsan'a adar. Ölümün Mümtaz'ı aracılığıyla yakaladığı son figür ise Suat'tır. Suat yakında ölecek olmanın verdiği rahatlıkla Mümtaz'ın sevgilisi Nuran'a aşkını açıkça ve defalarca dile getirir. Muhtemel bir ölüm Mümtaz'ı Suat'la çatışmaktan alıkoyar fakat sonrasında Suat'ın intihar edip Mümtaz'ın evliliğine mani olmasıyla birlikte son olarak ölüm Mümtaz'ın yaşamı üzerindeki belirleyiciliğini ortaya koyar. Eserin sonunda ise ölümün bu denli hayatına etki etmesine dayanamayan Mümtaz akıl sağlığını kaybeder.

Eserde ölümün bir insanın hayatını her açıdan ne denli derinden etkileyebileceği odak figür Mümtaz üzerinden ele alınmıştır. Odak figürün düşünsel ve ruhsal dünyasındaki değişim çocukluk yıllarından yetişkinlik dönemine kadar anlatılmış ve ölümün etkileri davranışları ve düşüncelerindeki değişim aracılığıyla aktarılmıştır.

Sonuç olarak, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı yapıtında odak figür Mümtaz üzerinden ölümün bir insan yaşamı üzerindeki etkileri neden ve sonuçlarıyla ele alınmış ve irdelenmiştir.

4.KAYNAKÇA

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Huzur*. Dergâh Yayınları, 22.Baskı. İstanbul, Şubat 2014.